

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ II

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ γίνεται προσπάθεια νὰ ἐντοπιστεῖ τὸ ἔτυμο πενήντα λέξεων ποὺ ἀπαντοῦν σὲ μακεδονικὰ ἴδιώματα. Συγκεκριμένα στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἄρθρου ἔτυμολογοῦνται δεκαπέντε λέξεις ἑλληνικῆς προέλευσης, ἐνῶ στὸ δεύτερο ἔξετάζονται τριάντα πέντε λέξεις τουρκικῆς, σλαβικῆς καὶ ἀλβανικῆς προέλευσης.

α) Λέξεις ἐλληνικές προέλευσης.

ἄκιθρονς

Στὴ Θάσο ἡ λ. *ἄκιθρονς*¹ ἀπαντᾶ καὶ μὲ τοὺς τύπους *ἄγιθρονς*, *ἄθρονς*, *ἄγιθρονς* καὶ σημαίνει «φυτὸ σὰν κέδρος». Ὁ Δ. Τομπαΐδης² μὲ ἐπιφυλάξεις ἀνάγει τὴ λέξη στὸ οὖσ. *ἀέδρος*. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ *ἄκιθρονς* προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἄρκενθος* «γένος ἀκανθωδῶν θάμνων καλλωπιστικῶν τῆς τάξεως τῶν κωνοφόρων, περιλαμβάνον καὶ πλεῖστα εἰδὴ τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος, δημ. κέδρος, ἀρδίτσι ἢ ἄγριο κυπαρίσσι» μὲ μετάθεση τοῦ ρ καὶ ἀπλοποίηση τοῦ συμπλέγματος φθρ ποὺ προκύπτει μετὰ τὴ μετάθεση (*ἄκενθρος).

Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ *ἄρκενθος* στὰ νεοελληνικὰ ἴδιώματα δ. Ν. Ἀνδριώτης μᾶς δίνει τὶς ἔξης πληροφορίες στὸ «Lexikon der Archaismen»: «ἄρκενθος ἢ agr. *Wacholder (beere)*: kr, ἀσκεθρος kos *Wacholder Juniperus*; ἀρεντὺλα andr, kea, syr dss., ἀρενθι τὸ *Fruht des Wacholders, Wacholderbeere*»³.

Βρόλουγας, σπρόλουγας

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης χρησιμοποιεῖται ἡ λ. *Βρόλουγας* μὲ τὴ σημασία «1) μικρὸ ἀβγὸ χωρὶς κιτρινάδι· πίστευαν ὅτι φέρνει κακὸ καὶ τὸ πετοῦσαν στὸ ἀποχωρητήριο, 2) μικρὸ παιδὶ γκρινιάρικο καὶ αὐθάδικο, 3)

1. Δ. Τομπαΐδης, Τὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα τῆς Θάσου, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 48.

2. Ὁ.Π., σ. 9.

3. N. Andriotis, Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten, Wien 1964, λ. *ἄρκενθος*.

μικρὸ παιδὶ ποὺ στὴ γκρίνια του ἀπέδιδαν τὸ θάνατο τῶν ἀδερφιῶν του»¹. Στὴν Ἡπειρο (περιοχὴ Βούρμπιανης, Πυρσόγιαννης κ.ἄ.) συναντοῦμε τὴ λ. μπρόλογκας (δ) «τὸ πολὺ μικρὸ αὐγό»². Στὴν Καστοριὰ μαρτυρεῖται τύπος πρόλογκας «τὸ πρῶτον φὸν τῆς ὅρνιθος»³ καὶ στὸ Γέρμα Καστοριᾶς ἔχουμε τὸν τύπο μπρόλογκας «ἀβγὸ ποὺ γεννείται πρόωρα καὶ συνεπῶς ἀτελές· ἡ ἀρνίθα μ σήμιρα γέντσι(ν) μπρόλογκα(ν)· πχός ξέρε τί θὰ πάθον. δέν νι καλὰ=ἡ ὅρνιθά μου γέννησε μπρολ. ποιός ξέρει τί κακὸ θὰ πάθω· δὲν εἶναι καλὸ πργάμα αὐτό—πιστεύεται ὅτι εἶναι κακὸς οἰωνός»⁴. Ὁ Φ. Παπανικολάου στὸ βιβλίο του «Γλώσσα καὶ λαογραφία Βοΐου» γράφει «Φορές οἱ κότες γεννοῦν αὐγὸ χωρὶς κρόκο. Τὸ αὐγὸ αὐτὸ λέγεται σπρόλογκας. Τὸ σπάζουν σὲ κεραμίδα καὶ τὸ πετοῦν σὲ τσουκνίδα. Ἀν εἶναι γιὰ καλὸ τότε ἡ τσουκνίδα μαραίνεται»⁵. Στὰ χωριὰ τῶν Γρεβενῶν ζυπρόλογκα λένε «τὸ μικρὸ αὐγὸ τῆς κότας ποὺ δὲν τὸ τρῶνε»⁶.

Στὴν κουτσοβλαχικὴ ἀπαντᾶ ἡ λ. *prolog «œuf sans coque»*⁷ ποὺ ὁ Τ. Papahagi τὸ παράγει ἀπὸ τὸ μπρόλογκας «ἀβγὸ ἀτελές», χωρὶς νὰ σχολιάζει τὴν προέλευση τῆς ἐλληνικῆς λέξης.

Ἡ μοναδικὴ μνεία γιὰ τὴν προέλευση τῆς λέξης γίνεται, ὅσο ξέρω, ἀπὸ τὸ Φ. Κουκουλέ⁸, ποὺ ἔξετάζοντας τὸ καστοριανὸ πρόλογκας ἀναρωτιέται ἀν προέρχεται ἀπὸ τὸ πρόλογος ἢ πρόλοχος. Κατὰ τὴ γνώμη μου γιὰ νὰ βροῦμε τὸ ἔτυμο τῶν λέξεων ποὺ ἔξετάζουμε πρέπει νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι ἡ γέννηση μικροῦ ἀβγοῦ ἢ ἀβγοῦ χωρὶς κιτρινάδι εἶναι κακὸς οἰωνός. Ἡ δοξασία αὐτὴ εἶναι γνωστὴ σὲ ἀρκετὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Ἐτσι, στὰ Λαγκάδια τῆς Γορτυνίας τὸ ἀβγὸ αὐτὸ τὸ χύνουν στὸ σταυροδρόμι γιὰ νὰ διαλυθεῖ τὸ κακό⁹. Ἀκόμη, σὲ ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ C. Fauriel διαβάζουμε «δὲν ἡξεύρεις ὅτι εἶναι κακόν, καὶ ἀν γεννήσῃ ἀνέσωτον ἀβγάκι»¹⁰.

1. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

2. Ε. Μ πό γ κ α, Τὰ γλωσσικά ίδιωματα τῆς Ἡπείρου, τ. Β', Ἰωάννινα 1966, σ. 234.

3. Φ. Κ ου κ ο υ λ ἔ, Περὶ ἀναπτύξεως ἐρρίνου ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, «Ἀθηνᾶ» 49 (1939) 98.

4. Χρ. Γεωργίου, Τὸ γλωσσικὸ ίδιωμα Γέρμα Καστοριᾶς, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 138.

5. Φ. Παπανικολάου, Γλώσσα καὶ λαογραφία ἐπαρχίας Βοΐου, Θεσσαλονίκη 1973, λ. ἀβγό.

6. Γ. Εὐαγγελόπουλος, Λεξιλογικὲς ίδιομορφίες τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας στὴ Δυτικὴ Μακεδονία (ρωσικά), τ. Β', Τασκένδη 1978, σ. 62. Ὁ συγγρ. μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ ἀβγὸ αὐτὸ στὰ χωριὰ τῆς Φλώρινας τὸ λένε αὐγὸ τ' κόκουτα καὶ ὀλλοῦ πουσώρ.

7. Τ. Papahagi, Dictionarul Dialectului Aromân, Bucureşti 1972², σ. 1017.

8. Φ. Κουκουλέ, δ.π.

9. Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα ἐλληνικῆς λαογραφίας, τεύχ. Β', Ἀθῆναι 1951, σ. 47.

10. Δ. Πετρόπουλος, Ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ C. Fauriel, «Λαογραφία» 16 (1956) 206.

Τὴν ἕδια δοξασία συναντοῦμε καὶ στὴ Βουλγαρία, ὅπου ἡ λ. *porok* ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ σημασία «ἐλάττωμα» ἀναφέρεται σὲ ἰδιώματα καὶ μὲ τὴ σημασία «μικρὸ ἀβγό κότας χωρὶς κιτρινάδι· ἀν καμιὰ κότα γεννήσει *porok* λένε πῶς εἶναι κακὸ γιὰ τὸ σπίτι ποὺ ἔχει τὴν κότα»¹.

Τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενο τῶν λέξεων πρόδολογκας, σπρόδολογκας κ.τ.τ. σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ συγγένεια τοῦ βουλγ. *porok* μὲ τὸ *prorok* «προφήτης», μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναγάγουμε μὲ βεβαιότητα τὶς ἑλλην. λέξεις στὸ ἀρχ. πρόδολογος «one who speaks the prologue», μὲ ἐνδιάμεση σημασία «προάγγελος κακῶν». Ἡ λ. πρόδολος διατηρεῖται στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὡς πρόδολογος, *Bordouς* καὶ μὲ τὴ σημασία «schlagfertig, redegewandt 2) geschwätzige, 3) frech 4) subst. Sprichwort»².

D'βάκα

Ἡ λ. *D'βάκα* χρησιμοποιεῖται στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «δεσμίδα, δέσμη: δῶσι μι μῆτα *D'βάκα* βασιλέων»³.

Ἡ λέξη πιθανότατα προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐσ. *βαδάκα* «1) Δέμα διαφόρων εἰδῶν ἴματισμοῦ ἢ παρομοίων τινῶν 2) Δέμα πλανοδίου ἐμπόρου περιέχον τὰ διάφορα ἐμπορεύματά του συνήθως πανικὰ καὶ φερομένου ἐπὶ τοῦ ὄμου του 3) Δέμα λαχάνων 4) Μεταφ. γυνὴ μικρόσωμος καὶ εὐτραφής 5) Ἀνθοδέσμη»⁴ μὲ ἀντιμετάθεση *β-D>D-β* καὶ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ α.

δραγγώνονμι, Dραγώνονμι

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης τὸ ρ. *Dραγώνονμι* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «πιάνεται ὁ λαιμός, ἢ πλάτη ἢ ἄλλο μέρος τοῦ κορμιοῦ μου (συνήθως ἀπὸ κρύωμα)»⁵. Ὁ Φ. Παπανικολάου ἀναφέρει ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Βοΐου τὸ ρ. *δραγκώνονμι* καὶ παραθέτει τὴ φρ. *δραγκώθ' κι* μιὰ φλέβα μὲ τὴν ἐρμηνεία «πιάνεται κι αἰσθάνεται κανεὶς νὰ πονᾶ»⁶. Στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς ἔχουμε τὸ ρ. *δραγωνόνμι* «1) δαγκώνομαι: κατάλαβα τὸν λάθονς μ' κι δραγωθ' κα 2) πονῶ ἐσωτερικὰ (ψυχικὰ καὶ σωματικά: κάηκα δραγωθ' κα, στὰ χαμένα»⁷.

Ἡ λ. *δραγγώνονμι* πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὸ ρ. γαγγρώνω(〈ἐπίθ. γαγγρός γαγγλὶ〉 «1) κάμνω τινὰ νὰ μὴ δύναται νὰ κινῇται διὰ παραλύσεως μέλους

1. N. G e r o v, Rečnik na bǎlgarskija ezik, т. 4, с. 209.

2. N. A n d r i o t i s, δ.π., λ. πρόδολογς.

3. M. Π α π α ἵ ω ἄ ν ν ο υ, Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 81.

4. «Ιστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Έλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὄμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων» (ΙΑΝΕ), τ. Γ', Ἀθῆναι 1941, σ. 436.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

6. Φ. Π α π α ν i κ ο λ ἄ ο υ, δ.π., σ. 86.

7. A. Σ τ ε φ ὄ π ο u λ ο υ, Τὸ γλωσσάριο τῆς Χρυσῆς Καστοριᾶς, «Μακεδονικά» 18 (1978) 254.

τοῦ σώματος, κάμνω παραλυτικόν, παραλύω 2) ἐνεργ. ἀμτβ. καὶ παθ. παραλύομαι»¹. Γιὰ τὴ φωνητικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης πβ. δάγγλα², ἄλλο τύπο τοῦ γάγγλα, ἀπὸ τὸ ὅποιο μποροῦμε νὰ ἔχουμε *δαγγλώνω>*δαγγρώνω>δραγγώνω.

Οἱ σημασίες μὲ τὶς ὅποιες ἀπαντᾶ τὸ ρῆμα στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς εἶναι κατὰ πάσα πιθανότητα ἀποτέλεσμα σημασιολογικοῦ συμφυρμοῦ τῶν ρημάτων δραγγώνομι καὶ δαγκώνομαι.

ἰμονρφεύονμι

Τὸ ρ. *ἰμονρφεύονμι* τὸ συναντοῦμε στὸ Χορτιάτη Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «ἔλπίζω, 2) βαυκαλίζομαι: μὴ ἰμονρφεύσι, μὴ λέει, δὲν ἥζοταν γιὰ σένα»³.

‘Η λέξη ἀνάγεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὸ ἀρχ. εὐμολπῶ «μέλπω καλῶς, ψάλλω τερπνά, μελωδικά»⁴. ‘Η σημερινὴ φωνητικὴ μορφὴ τῆς λέξης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παρετυμολογικῆς ἐπίδρασης τῆς λ. ἔμορφος, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μετὰ τὴν τροπὴ τοῦ συμπλέγματος λπ>ρσ (πβ. ἔλπίδα>ἔρπίδα κ.ἄ.⁵), διόπτε δημιουργήθηκε ὁ τύπος *εὐμορφεύομαι. ‘Ο τύπος αὐτός, ἀστήρικτος ἑτυμολογικὰ στὴ συνείδηση τῶν κατόχων τοῦ ίδιωματος, ἥταν μοιραῖο νὰ δεχετεῖ τὴν παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ ἔμορφος.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης ποὺ εἶναι παράλληλη μὲ αὐτὴ τοῦ ρ. βαυκαλίζω, τοῦ ὅποιου ἡ ἀρχικὴ σημασία εἶναι, δπως γνωρίζουμε, «λικνίζω, νανουρίζω».

ξιψονρίζον

‘Η λ. *ξιψονρίζον* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «κερδίζω σὲ παιχνίδι καὶ τὰ παίρνω δλα, “μαδῶ” τὸν ἀντίπαλό μου (στὰ χαρτιά, τὶς μπίλιες, τὰ καρύδια, κ.ἄ.)» (παθ.) τὰ χάνω δλα σὲ παιχνίδι: *ξιψονρίδκα=τὰ ἔχασα δλα*»⁶.

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. *ξεκονφονρίζω* («πρόθημα *ξε+κονφονρίζω*, ποὺ ἡ ὑπαρξή του πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ ποντιακὸ *κοντζονρίζω* «l») κόπτω σύρριζα φυτὸν 2) ἐπὶ ζώων, βόσκων ἀποκόπτω τοὺς βλαστούς»⁷, μὲ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ (ἀπλολογία) τῆς συλλαβῆς -κον.

1. IANE 4, σ. 182.

2. IANE 4, σ. 181.

3. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

4. Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1958, λ. εὐμολπῶ.

5. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία καὶ Γλωσσογραφία ‘Ελληνική, Ἀθῆνα τ. Β’, σ. 184.

6. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

7. Α. Α. Παπαδόπουλον, Ιστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, τ. Α’, Ἀθῆναι 1960, σ. 489.

Γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἔξέλιξη τῆς λέξης πβ. τὸ μεσν. ἀποκονντονρίζω (πρόθ. ἀπὸ + ρ. κονντονρίζω), ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τοῦ Κριαρᾶ μαρτυρεῖται μὲ τὶς ἀκόλουθες σημασίες «1) ἀφαιρῶ, κόβω τὴν οὐρά, κάνω κάτι “κούντουρο”, ἐλλιπές· (εδῶ) ἀπομακρύνομαι (μὲ περιφρόνηση) ἀπῆτις φὰ καὶ γλύψῃ σε (ἐνν. ἡ πολιτική), τότ’ ἀποκονντονρίζει Σαχλ. Α' 246 2) (Μεσ.) στενοχωροῦμαι: Σηκώνονται ἐκ τὸ ταβλὶν (ἐνν. οἱ ἀζαριστάδες) ἀποκονντονρίσμενοι καὶ πᾶσιν χώρια τῶν μεριὰ σὰν παραπονεμένοι Σαχλ. N 192»¹. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὴ μετχ. ἀποκονντονρισμένοι στὸ στίχο N 192 τοῦ Σαχλίκη πρέπει νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε «μαδημένοι». Ἡ σημασία αὐτὴ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὸ περιεχόμενο τοῦ στίχου, κι ἀκόμη, ἔχει τὴν ἔμμεση ὑποστήριξη τῆς προφορικῆς παράδοσης μὲ τὸ ξιφονρίζον τῆς Πυλαίας.

δγκιθρον

Στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς ἡ λ. δγκιθρον χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «τριγωνικὴ χονδρὴ σανίδα, πάνω στὴν ὁποία προσαρμόζεται τὸ ὄντι»². στὴν Παλαιοχώρα Χαλκιδικῆς ἡ ἵδια λέξη ἀπαντᾶ καὶ μὲ τὸν τύπο ἔγκιθρον καὶ σημαίνει «ξύλο ὅπου τοποθετεῖται τὸ ὄντι στὸ ξυλάλετρο»³. στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς συναντοῦμε τὸν τύπο δκιθρον «μέρος τοῦ ἀλετριοῦ, ποὺ δὲν καθορίζεται μὲ ἀκρίβεια»⁴, ἐνῶ στὴν Πυλαία δγκηθρονς λέγεται τὸ «πόδι τοῦ ἀλετριοῦ»⁵.

Γιὰ τὴν προέλευση τῆς λέξης δὲν ἔχουμε ἀμεσα διατυπωμένη γνώμη. Ο Α. Α. Παπαδόπουλος γράφοντας δγκηθρον «δγκηρὸς ποὺς»⁶ εἶναι φανερὸ πώς τὸ συνδέει μὲ τὸ δγκος· τὴν ἀποψη αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀσπάζεται ὁ Ν. Ἀνδριώτης στὴν ἐργασία του «Οἱ Ἀρχαῖσμοι τοῦ σημερινοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Μακεδονίας», δην διαβάζουμε δγκηθρον τὸ «πόδι τοῦ ἀλετριοῦ»⁷. Στὴν ἵδια ἐργασία ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ ἡ λέξη ὥκνθρον τὸ «ἄκυθρον, βουκέντρι»⁸. Όσο ξέρω, ἡ λέξη ὥκνθρον εἶναι ἀμάρτυρη καὶ

1. Μ. Κριαρᾶ, Λεξικὸν τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς δημάδους γραμματείας, τ. Γ'. Θεσσαλονίκη 1973, σ. 50.

2. Μ. Παπαθανασίου, Λαογραφικὰ Ἀρναίας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», τεῦχ. 15-16, σ. 726.

3. Δ. Τσιότρα, Λαογραφικὰ καὶ Ἰστορικὰ Παλαιοχώρας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», τεῦχ. 8 (1965) 220.

4. Ἀχ. Βαμβακός, Βασιλικά, Ἰστορία-Λαογραφία, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», τεῦχ. 21-22, σ. 74.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

6. Α. Α. Παπαδόπουλος, Γλωσσικὰ ἰδιώματα Ἀθω καὶ Χαλκιδικῆς, «Λεξ. Αρχεῖον», τ. Στ', σ. 132.

7. Ν. Ανδριώτη, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», 1953, σ. 105.

8. Ο.Π., σ. 106.

πιθανότατα ή ἀπουσία ἀστερίσκου δφείλεται σὲ τεχνικοὺς λόγους. "Ασχετα πάντως ἀπ' αὐτό, φαίνεται πώς ή συσχέτιση τοῦ ὅκιθρον τῆς Χαλκιδικῆς μὲ τὸ ὠκὺς δὲν ἴκανοποίησε τὸ N. Ἀνδριώτη καὶ γ' αὐτὸ στὸ «Lexikon der Archaismen» δὲν περιλαμβάνει λῆμμα ὥκνθρον.

Κατὰ τὴ γνώμη μου οἱ λέξεις ὅκιθρον καὶ ὅκιθρον «πόδι ἀλετριοῦ» καὶ ὅκιθρον «βουκέντρι» ἔχουν κοινὴ ἐτυμολογικὴ προέλευση καὶ ἀνάγονται στὸ ἀρχ. ἔγκεντρος «ὅ ἔχων κέντρον, κεντρί»¹. Η σημασία «πόδι ἀλετριοῦ» πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἔγκεντρος (πούς), δπου κέντρον «ὑνὶ», ἀν καὶ ή λέξη δὲν μαρτυρεῖται μὲ αὐτὴ τὴ σημασία.

'Απὸ πλευρᾶς φωνητικῆς ή τροπὴ ντρ>θρ πρέπει νὰ ἀκολούθησε τὰ παρακάτω στάδια: ντρ>Dρ μὲ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὰ ἰδιώματα τῆς Χαλκιδικῆς ἀπώλεια τοῦ ἔρρινου²>δρ, μὲ τροπὴ τοῦ D στὸ ἀντίστοιχο διαρκὲς δίπλα στὸ ὑγρὸ πβ. Bardak>Βαρδάκι θρ, πβ. κάδρον>κάθρον κ.ἄ.³ (Γιὰ τὴν τροπὴ ντρ>θρ βλ. καὶ λ. 'πίκιθρονς (<ἐπίκεντρος παρακάτω).

παστονματιὰ

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς ή λ. παστονματιὰ σημαίνει «παχὺ ἔντερο γεμισμένο μὲ κυμὰ καὶ χοιρινὸ λίπος»⁴.

'Η λέξη εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου σύνθετη ἀπὸ τὸ παστὸ καὶ τὸ αίματιὰ ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ «Lexikon der Archaismen» τοῦ N. Ανδριώτη⁵ σώζεται στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μὲ τὴ σημασία «Blutwurst, 2) zur Herstellung von Wurst geeigneter Darm, 3) Darm, 4) Magen mit den Eingeweiden».

πέλιχρας

'Η λ. πέλιχρας ἀπαντᾶ στὴν ἐπαρχία Βοῖου μὲ τὴ σημασία «σκίουρος»⁶. Κατὰ τὴ γνώμη μου ή λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ διαλ. σπέλεχας (<ἀσπάλαχας< ἀρχ. ἀσπάλαξ) μὲ ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ σ καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ρ ἔξαιτιας τοῦ γειτονικοῦ ὑγροῦ (πβ. ἀσπάλαθος>ἀσπάλαθρος, βλίτο>βλίτρο κ.ἄ.⁷). Σύμφωνα μὲ τὸ «Ιστορικὸ Λεξικὸ» ή λ. ἀσπάλαχας ἔχει τὶς παρακάτω σημασίες «1) Τὸ θηλαστικὸν ἀσπάλαξ ὁ κοινὸς (talpa europaea) τοῦ γένους τῶν ἀσπαλα-

1. Δ. Δημητράκος, δ.π., λ. ἔγκεντρος.

2. Α. Α. Παπαδόπουλος, Γλωσσικὰ ἰδιώματα, δ.π., σ. 136.

3. Χ. Τζιτζιλής, Μιὰ βαλκανικὴ λέξη λατινικῆς προέλευσης, «Ἐλληνικά» 33 (1981) 190.

4. Αχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 183.

5. N. Andriotis, δ.π., σ. 75.

6. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 194.

7. Φ. Κουκουλές, Φωνητικά, ἐτυμολογικά καὶ σημασιολογικά, «Ἀθηνᾶ» 29 (1917) Λεξ. Ἀρχ. 81-87.

κιδῶν (*talpidae*) τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν. 2) Τὸ θηλαστικὸν σκίουρος δοκινὸς (*sciurus communis*) τοῦ γένους τῶν σκιουριδῶν (*sciuridae*) τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν 3) ἡ νόσος χοιράδες»¹.

Σημειώνω πώς, κατὰ τὴ γνώμη μου, καὶ τὸ ποντιακὸ πελεχούνδι «ἄνθρωπος ἀναμειγνυόμενος παντοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὁχληρός»², ποὺ δὲ Α. Α. Παπαδόπουλος τὸ χαρακτηρίζει ὡς ἀγνώστου ἐτύμου, πρέπει νὰ τὸ ἀναγάγουμε στὸ σπέλεχας[<]ἀσπάλαχας³.

πίκιθρονς

Τὸ ἐπίθετο *πίκιθρονς* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης καὶ σημαίνει «αὐτὸς ποὺ δὲν παίρνει ἀπὸ λόγια, 2) πεισματάρης»⁴. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ λέξη ἀνάγεται στὸ ἀρχ. ἐπίκεντρος ποὺ σώζεται στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μὲ τὴ μορφή, *πίκιντρος* καὶ *πίκιντρονς* καὶ τὴ σημασία «gekrümmt, gebeugt, 2) angreifend offensiv 3) trotzig, hartnäkig»⁵. Γιὰ τὴν τρωπὴν *ντρόθρο* πβ. *ἔγκεντρος*[>]δγκιθρονς.

ποταμός, πότανος, poton, potan

Ἡ λέξη *ποταμός* ἀπαντᾶ στὴν *Ηπειρο* μὲ τὴ σημασία «μακρὺ δοκάρι τῆς στέγης κάθετο στὶς γριντιές»⁶ καὶ στὴν *Αγ.* *Ἀννα* Εὐβοίας μὲ τὴ σημασία «σιδερένιο δοκάρι ποὺ ὑποβαστάζει τὸ πάτωμα τοῦ ἀνωγείου, τὴν πατόστρωσην»⁷. ᩴδια λέξη ἀπαντᾶ στὴ Θάσο ὡς *πονταμός* «τὸ μεγάλο δοκάρι τῆς στέγης ὅπου στηρίζονται δλα τ' ἄλλα»⁸, στὴν Τσακωνιὰ ὡς *ποταμὸ* «τὸ μεγάλο καδρόνι ποὺ στερεώνεται στὴ μέση, στὸ μάκρος τοῦ σπιτιοῦ καὶ ποὺ πάνω σ' αὐτὸ θὰ καρφωθοῦν τὰ πατερά ποὺ θὰ στηρίζουν τὸν πάτε»⁹ καὶ στὰ δρεινὰ χωριὰ τῆς Πιερίας (Ρητίνη, Μοσχοπόταμος) ὡς *πόταμονς* «τὸ μεγάλο δοκάρι τῆς στέγης ὅπου στηρίζονται δλα τ' ἄλλα»¹⁰.

1. ΙΑΝΕ 3, σ. 139.

2. Α. Α. Παπαδόπουλος, *Ιστορικὸν Λεξικόν*, δ.π., σ. 175.

3. Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειώνω πώς καὶ τὸ μπέλεχας, «ἀρουραῖος μῆς ἔχων δξὺ ρύγχος. δι' οὗ διατρυπᾷ τὸν καρπούς καὶ τὸ ξύλον», συνδέεται μὲ τὸ σπέλεχας κι ὅχι μὲ τὸ πέλεκας, σπῶς νομίζει δ. Φ. Κούκουλης (βλ. *«Αθηνᾶ»* 49, 1939, 129).

4. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

5. N. Andriotis, δ.π., σ. 252.

6. E. Μπόγκα, δ.π., σ. 317.

7. M. Ιωαννίδος - M. παρμπαρίγκος, Οἰκία *Αγ.* *Ἀννης*, *«Λαογραφία»* 14 (1952) 154.

8. Δ. Τομπαΐδη, δ.π., σ. 71.

9. Θ. Κωστάκη, Τσακωνικὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική, *«Λαογραφία»* 19 (1960) 282,

10. Πληροφορία τῆς συναδέλφου κ. Εὐανθίας Παπαδοπούλου.

Παρά τη φωνητική ταύτιση τῆς λέξης μας μὲ τὸ ποταμός τῆς κοινῆς εἶναι δύσκολο νὰ δεχτοῦμε κοινὴ προέλευση γιὰ τὶς δυὸς λέξεις. Τὸ σημασιολογικὸ χάσμα ποὺ τὶς χωρίζει μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἀναζητήσουμε ἀλλοῦ τὸ ἔτυμο τοῦ ποταμός «δοκάρι». Στὴν Ἡπειρο (Τσουμέρκα) μαρτυρεῖται ἡ λ. ποτονὸς μὲ τὴ σημασία «δροφὴ χωρὶς σανίδωμα»¹. ἡ ἵδια λέξη ἀπαντᾶ στὴν Κυνουρία καὶ στὴν Τεγέα μὲ τὴ σημασία «σωρὸς ξύλων ποὺ τοποθετοῦνται στὴν αὐλή»². Ὁ Κ. Φωμοῖς σωστὰ ἀνάγει τὴ λ. ποτονὸς στὸ μεσν. ὑπότονον «tabecula mediana tectum intersecans». γιὰ τὸ δόποιο μᾶς πληροφορεῖ πῶς σώζεται σὲ μερικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου ὡς πότανος³.

Στὴν κουτσοβλαχικὴ ἀπαντοῦν οἱ λέξεις *pôtan* «(grande) poutre, plafond»⁴ καὶ *pôtane* «grande poutre»⁵, ἐνῶ στὰ βουλγαρικὰ ἰδιώματα μαρτυροῦνται οἱ τύποι *potun* «ξύλινο πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ»⁶, καὶ *poton* «1) πάγκος στὸ σπίτι, 2) ταβάνι, 3) πάτωμα, 4) ἀνοιχτὸ δωμάτιο στὸν ἐπάνω δροφο μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα δωμάτια, 5) μάντρα γιὰ ζῶα»⁷. Ὁ Τ. Papahagi ἀνάγει τὰ κουτσοβλ. *pôtan* καὶ *pôtane* στὸ βουλγαρικὸ *poton*⁸, ἐνῶ ἡ M. F. Bairova⁹ συνδέει τὸ βουλγ. *potun* μὲ τὸ ἑλλην. (ὑ)πότονο, ἐνῶ τὰ κουτσοβλ. *pôtan* καὶ *pôtane* ἀνάγονται στὸ διαλ. πότανος. Ἀπὸ τὸ πότανος μὲ τροπὴ ν>μ, ποὺ πιθανότατα δφείλεται σὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τῆς λ. πόταμος, διαλ. τύπο τοῦ ποταμός, ἔχουμε τὸ πόταμος ποὺ γίνεται ποταμὸς κατὰ τὰ ὁμώνυμα πόταμος-ποταμός.

Ο. Φ. Κουκουλές στὴν ἐργασία του «Περὶ ἀναπτύξεως ἐρρίνου ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ»¹⁰ ἀνάγει τὶς λέξεις μπονντονάρι «δοκὸς μακρὰ καὶ παχεῖα ὑπανέχουσα τὸ πάτωμα» καὶ μπονδονάρι «δοκὸς ἐφ’ ἡς στηρίζονται οἱ δοκοὶ τῆς δροφῆς» στὸ ὑπότονάριον. Ἀντίθετα οἱ συντάκτες τοῦ Ἰστορικοῦ Λεξικοῦ συνδέουν τὶς λέξεις αὐτὲς μὲ τὸ βορδωνάρι¹¹. Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ παρουσία μεσν. ὑπότονον σὲ ὅλοκληρο σχεδὸν τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο, καθὼς καὶ στὴ βουλγαρικὴ καὶ στὴν κουτσοβλαχική, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε πῶς καὶ στὶς λέξεις μπονντονάρι καὶ μπονδονάρι ὑπόκειται ἔνα

1. «Αθηνᾶ» 35 (1923) 233.

2. Ὁ.π.

3. Ὁ.π.

4. I. Papahagi, Ὁ.π., σ. 1006.

5. Ὁ.π.

6. M. F. Bairova, Grăcki zaemki v săvremenija bălgarski ezik, Sofia 1969.

7. N. Gepov, Ὁ.π. τ. Δ', σ. 232.

8. I. Papahagi, Ὁ.π., σ. 1006 .

9. M. F. Bairova, Ὁ.π., σ. 144.

10. Φ. Κουκουλέ, «Αθηνᾶ» 49 (1939) 133.

11. ΙΔΝΕ 4₁, σ. 37.

παράγωγο τοῦ ὑπότονον ποὺ πῆρε τὶς παραπάνω μορφὲς κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς λ. βορρωνάρι.

*προντόπ*¹

Τὴ λ. προντόπ² τὴ συναντοῦμε στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «ἴχνη πρόσφατα κυνηγίου»³.

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ *προτύπιον, ὑποκ. τοῦ πρότυπον «προεσχηματισμένος τύπος φυσικοῦ ἢ τεχνικοῦ πράγματος ἀναπαραγόμενος διὰ μιμήσεως, ὑπόδειγμα, μοντέλο»⁴, μὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ τόπος. Ἡ παραγωγὴ ἀπὸ τὸ *προτύπιον ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ πλατειὰ χρήση τοῦ ἀντίτοπος, ποὺ εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ ἀντίτοπος σχηματισμένος μὲ παρετυμολογία πρὸς τὸ τόπος⁵.

*σαγκιλ'*στὸ

Ἡ λ. σαγκιλ'

στὸ χρησιμοποιεῖται στὴ Βέροια μὲ τὴ σημασία «σουφωτήρι»⁶. Ἡ λ. προέρχεται χωρὶς ἀμφιβολίᾳ ἀπὸ τὸ *σακκελιστὸν <μεσν. σακκελίζω <*per sacculum exprimere, colare, διηθεῖν, σακκίζειν*>⁷, μὲ κανονικὴ στὰ βόρεια ίδιωματα στένωση *e>i*, ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* καὶ τροπὴ τοῦ *x>γκ* (πβ. σκουλαρίκι>σκουλαρίγκι, σμιλάκι>σμιλάγκι κ.ἄ.⁸. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ χρήση τῆς κατάλ. -(*i*)στὸ γιὰ νὰ δηλωθεῖ τὸ ὅργανο μὲ τὸ ὅποιο γίνεται κάτι.

σ'λλιτσα

Στὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς ἡ λ. σ'λλιτσα ἀπαντᾶ μὲ τὴ σημασία «πέτρα ποὺ τρίβεται εὔκολα»⁹.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. συλλύω ποὺ σώζεται στὶς διαλέκτους τοῦ Πόντου καὶ στὴν Κύπρο μὲ τὴ σημασία «schmelzen, auflösen, 2) (in kleine Stücke) zerreiben, zerbröckeln»¹⁰. Στὸ συλλύω ἀνάγονται καὶ τὰ οὐσ. συλλίδι, σακέλλα.

1. Μ. Παπαθανασίου, Λαογραφικὰ Ἀρναίας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», τεῦχ. 13-14 (1967) 639.

2. Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικὸν ὄλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1953, λ. πρότυπον.

3. Μ. Κριαρᾶ, Μεσαιωνικὰ γλωσσικά, «Ἐλληνικά» 29 (1976) 163-169.

4. Σβαρνόπουλον, Τὸ Γλωσσάριο τῆς Βέροιας, Βέροια 1973, σ. 78.

5. Du c a n g e, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, Gratz 1958, λ. σακέλλα.

6. Φ. Κουκουλέ, δ.π., σ. 105-117.

7. Δ. Τσιότρα, δ.π., σ. 222.

8. N. Andriotis, δ.π., σ. 526.

συλλυμάδια και συλλύσματα ποὺ μαρτυροῦνται στὸν Πόντο μὲ τὴ σημασία «θρύμματα, κομμάτια»¹.

σουλπί, sulpie

Στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς ἡ λ. *σουλπὶ* χρησιμογοιεῖται μὲ τὴ σημασία «τριγωνικὸ πλέγμα μὲ βέργες ἵτιᾶς, κατάλληλο γιὰ ψάρεμα στὸ ποτάμιο»². Ἡ ἴδια λέξη ἀπαντᾶ στὴν "Ηπειρο μὲ τὴ σημασία «δίχτυ ἀπὸ κλαδιὰ ἵτιᾶς ἢ ἄλλου δένδρου ποὺ τοποθετεῖται σὲ μικροὺς καταρράκτες (δέσεις) τῶν ποταμῶν (Φαν. Λεφτ.), 2) «καλάθιον στενόλαιμον χρησιμεῦον διὰ τὴν εἰς ποταμοὺς ἀλιείαν ἰχθύων»³. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τὸ *σουλπὶ* εἶναι κωνικὸ πλέγμα ἀπὸ βέργες ἢ καλάμια, μὲ στενόλαιμο ἄνοιγμα ἀπ' ὅπου μπαίνουν τὰ ψάρια καὶ δὲν μποροῦν νὰ φύγουν, γιατὶ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι κλειστό⁴. Στὴν κουτσοβλαχικὴ μαρτυρεῖται ἡ λ. *sulpie* «outil, ustensile de roseau pour pêcher; clôture de roseaux»⁵. Ο συντάκτης τοῦ λεξικοῦ τῆς κουτσοβλαχικῆς T. Papahagi, ποὺ φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ τὴν παρουσία τῆς λέξης στὴν ἐλληνική, χαρακτηρίζει τὴν κουτσοβλαχικὴ λέξη ὡς ἀγνώστου ἐτύμου.

"Ἄς δοῦμε ὅμως ποιὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ προέλευση τῆς λέξης. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας ἀπαντᾶ ἡ λ. *σκλῶπτος* «ἄθυρμα παιδικόν, εἶδος ξυλίνου τυφεκίου ἀποτελουμένου συνήθως ἀπὸ τεμάχιον κοῖλον καλάμου φέροντος εἰς τὸ ἐν ἄκρον στενήν δύπην εἰς τὴν ὁποίαν τίθεται σφαιρίδιον ἐκ πεπιεσμένου χάρτου, ἐνῷ εἰς τὸ ἔτερον ἄκρον τοῦ καλάμου εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κοῖλον αὐτοῦ ἔμβολον, τὸ ὁποῖον πιέζον τὸν ἐσωτερικὸν ἀέρα ἐκτοξεύει τὸ τὴν δύπην φράττον σφαιρίδιον»⁶. Ο N. Ἀνδριώτης βιηθούμενος ἀπὸ τὸν τύπο *στλούπτος*, ποὺ ἀπαντᾶ στὴν "Ιμβρο μὲ τὴν ἴδια σημασία, ἐτυμολογεῖ ὁρθὰ τῇ λέξῃ ἀπὸ τὸ λατ. *stloppus. scloppus* «der Schall der sich hören lässt, wenn man auf aufgeblasene Bachen schlägt, der Klappsy»⁷. Ο ἴδιος ἀναφέρει πῶς ἡ λατ. λέξη μπῆκε πολὺ νωρίς στὴν ἐλληνική, πιθανώς στὶς ἀρχές τοῦ μεσαίωνα, ἀν καὶ μαρτυρεῖται γραπτὰ μόλις στὰ τέλη αὐτοῦ ὡς *σκλῶπτος* «εἶδος ὅπλου, ποὺ δὲν ξέρουμε πῶς ἀκριβῶς ἦταν κατασκευασμένο».

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λ. *σουλπὶ* προέρχεται ἀπὸ τὸ **στλονππί(ov)*,

1. Α. Α. Παπαδόπουλον, 'Ιστορικὸν λεξικόν, δ.π., τ. Β', σ. 337.

2. Α. Στεφόπουλον, δ.π., σ. 277.

3. Ε. Μπόγκα, δ.π., σ. 353.

4. Ἡ περιγραφὴ στηρίζεται σὲ πληροφορία τοῦ κ. Γ. Παπατσιούμα, ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὸ Βυθό Κοζάνης.

5. I. Papahagi, δ.π., σ. 1133.

6. N. Ανδριώτη, 'Ετυμολογικά, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 2 (1940) 153.

7. Ο.π.

ύποκοριστικὸ τοῦ στλῶππος, μὲ ἀποβολὴ τοῦ τ, γιατὶ ἡ γλώσσα μας δύσκολα ἀνέχεται τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα στλ καὶ ἡ τὸ ἀπλοποιεῖ μὲ ἀποβολὴ τοῦ τ (πβ. στιλβώνω>στλιβώνω σιλβώνω¹⁾) ἢ τὸ πρέπει σὲ σκλ(πβ. στειλιάρι>στλιάρι>σκλιάρι, στιλβώνω>στλιβώνω>σκλιβώνω²).

Καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς σημασιολογίας ἡ ἐτυμολογία ποὺ προτείνουμε δὲν παρουσιάζει δυσκολίες· μιὰ ἀπλὴ ἀνάγνωση τῆς περιγραφῆς τῶν δύο ἀντικειμένων (σκλῶππος καὶ σουλπὶ) μᾶς πείθει δτι ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα ἔκεινα ποὺ διευκολύνουν τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴ μιὰ ἔννοια στὴν ἄλλη.

Τέλος σημειώνουμε πώς τὸ κουτσοβλαχικὸ *sulpie* παράγεται χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ τὸ ἔλλην. *σουλπὶ*. Γιὰ τὴν κατάλ. -ie πβ. *κεντρὶ>kentrie, παχνὶ>rahnlie* κ.ἄ.³

β) Λέξεις ξένης προέλευσης

βαρτιλιέσκα

Ἡ λ. βαρτιλιέσκα χρησιμοποιεῖται στὸ Λαγκαδὰ Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «σβούρα ποὺ παίζουν τὰ παιδιά»⁴.

Ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *vărteležka* «σβούρα»⁵.

βίτκα

Ἡ λ. βίτκα «μάλλινη κλωστή, ὅση μαζεύεται ἀπ’ τὸ κουβάρι στὰ δυὸ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ»⁶ ἀπαντᾶ στὴν ἐπαρχία Βοΐου.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *vitka* «πλεξούδα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο»⁷ (vit «κλωσμένος»+κατάλ. -κα.

βασαρδῶ, μπασαρντῶ, μπασιαρντίζον

Τὸ ρ. μπασαρντῶ χρησιμοποιεῖται στὴ Γαλάτιστα Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «πετυχαίνω»⁸. Στὴν Πυλαία⁹ καὶ στὴ Βέροια¹⁰ μαρτυροῦνται οἱ τύποι *Bašařdῶ* καὶ *μπασιαρντίζον* ἀντίστοιχα, μὲ τὴν ίδια σημασία.

1. N. Andriotis, ὥ.π., σ. 513.

2. N. Ανδριώτη, Ἐτυμολογικά, ὥ.π., σ. 154.

3. N. Κατσάνη, Ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὰ Κουτσοβλαχικά, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 137.

4. N. Κοσμῆ, Τὸ γλωσσικὲ ἰδίωμα τοῦ Λαγκαδᾶ, «Μακεδονικά» 12 (1972) 335.

5. Bālgarski Etimologičen Rečnik (στὸ ἔξης BER), τ. 1, Sofia 1971, σ. 212.

6. Φ. Παπανικολάου, ὥ.π., σ. 55.

7. BER 1, σ. 54.

8. B. Καλογερᾶ, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς» τεῦχ. 4 (1962) 243.

9. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογῆ.

10. Σ. Σβαρνόπουλος, ὥ.π., σ. 58.

‘Ο Β. Καλογερᾶς¹ προτείνει γιὰ τὸ μπασαρντῶ τὴν ἐτυμολόγηση ἀπὸ τὸ ἄρχ. βασσαρὶς>βασσαρδέω>βασσαρτῶ>μπασαρντῶ. Στὴν πραγματικότητα τὸ ρ. μπασαρντῶ, ὅπως καὶ τὰ *Başardəw* καὶ μπασιαρντίζουν, παράγεται ἀπὸ τὸ *başardım* ἀόρ. τοῦ τουρκ. ρ. *başarmak* «bring to a successful conclusion; succeed in; accomplish»².

γιαπαλάκ

Στὴν ἐπαρχία Βοῖου *γιαπαλάκ* λέγεται τὸ πουλὶ «χαραδρίνος δὲ νέτιος»³. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *ypalak* «great owl»⁴.

gόρνα

Στὰ Γρεβενὰ ἡ λέξη *gorna* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «μάλλινη φούστα ὑφασμένη στὸν ἀργαλειό»⁵.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *gorna dreha* «ἀπανωφόρι» («*gorna* θηλ. τοῦ *goren* «ὁ ἐπάνω»⁶ καὶ *dreha* «φόρεμα»⁷, μὲ οὐσιαστικοποίηση ποὺ πιθανῶς ἔγινε στὰ βουλγαρικά. Ἡ βουλγαρικὴ λέξη ἀπαντᾶ καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *gorna* «habit, vêtement qu'on habille par dessous»⁸.

dόσα

Στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς ἡ λ. *dόσα* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «ἀτίθαση γυναίκα, ἀντρογυναίκα»⁹, ἐνῶ στὴν περιοχὴ Βούρμπιανης, Πυρσόγιαννης κ.ἄ. *ντόσα* λέγεται «ἡ παλαιογυναίκα»¹⁰.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀλβ. *dosë-a* «1) ἡ γουρούνα, 2) γυναίκα παχειά, 3) γυναίκα κακή»¹¹ ποὺ τὸ συναντοῦμε καὶ στὴ βουλγαρικὴ ὡς *dose* «γουρούνι»¹² καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *dosă* «gueuse; prostituée»¹³.

1. Β. Καλογερᾶς, δ.π.

2. H. C. Honay - Fahir Iz, A Turkish-english Dictionary, Oxford 1972, σ. 34

3. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 71.

4. H. C. Honay - Fahir Iz, δ.π., σ.394.

5. Μ. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 50.

6. BER 1, σ. 265.

7. BER 1, σ. 426.

8. I. Papahagi, δ.π., σ. 593.

9. Α. Στεφόπουλος, δ.π., σ. 255.

10. E. Μπόγκα, δ.π., τ. B', σ. 235.

11. N. Γκίνη, Λεξικό Αλβανο-έλληνικό, Τίρανα 1971, σ. 95.

12. BER 1, σ. 414.

13. T. Papahagi, δ.π., σ. 499.

dótσka

‘Η λέξη *dótσka* χρησιμοποιεῖται στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς μὲ τὴ σημασία «κουκουνάρι τοῦ πεύκου ἢ τοῦ ἔλατου»¹.

‘Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀλβαν. *dockë-a* «κοτσάνι»².

ζαβόρτσα, ζαρβόντσα

Στὰ Γρεβενὰ συναντοῦμε τὴ λ. *ζαβόρτσα* «πρόχειρη ἔυλινη πόρτα μὲ χοντρὰ ἀπελέκητα ἔύλα μέσα στὸ ἔύλινο πλαίσιο, ποὺ χρησιμοποιεῖται συνήθως στὶς αὐλὲς καὶ στὰ μαντριά»³. ‘Η ἴδια λέξη χρησιμοποιεῖται στὰ «κουδαρίτικα» τῆς Σιάτιστας μὲ τὴ σημασία «θύρα»⁴. Σὲ δρεινὰ χωριὰ τῆς Πιερίας (Ρητίνη, Μοσχοπόταμος) ἀπαντᾶ ὁ τύπος *ζαρβόντσα* μὲ τὴ σημασία «αὐλόπορτα»⁵.

‘Η λ. *ζαβόρτσα* παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *zavorec* «σιδερένια σφήνα μὲ τὴν ὅποια συνδέεται ὁ ζυγὸς μὲ τὸ ρυμὸ τῆς ἄμμαξας»⁶ (*zavor* «κοντὴ σανίδα μὲ τὴν ὅποια ἡ πόρτα πιάνεται στὸν τοῖχο»⁷· π.β. καὶ *zavorno* (*zavor*) «διαγώνιο δοκάρι γιὰ νὰ ἀσφαλίσει ἡ πόρτα»⁸. Ο τύπος *ζαρβόντσα* παράγεται ἀπὸ τὸ *ζαβόρτσα* μὲ μετάθεση τοῦ -ρ καὶ κατάληξη -ντσα, πιθανῶς ἀναλογικὰ πρὸς τὰ *γειτόντσα, ἀρχόντσα* κ.ἄ.

ζαπαρίζονμι

‘Η λέξη *ζαπαρίζονμι* χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «ζεσταίνομαι, κατακαίγομαι»⁹.

‘Η λέξη πιθανότατα παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *zaparvam-zaparjia* «ζεματίζω»¹⁰.

ζίλαβονς

Τὸ ἐπίθ. *ζίλαβονς*¹¹ προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *žilav* «σκληρὸς (γιὰ κρέας) 2) ἀνθεκτικός». Τὸ βουλγ. *žilav*¹² ἀπαντᾶ καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *jilav* «flexible comme une verge».

1. Α. Στεφόπουλος, ὁ.π., σ. 93.

2. Ν. Γκίνη, ὁ.π., σ. 93.

3. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 37.

4. Π. Γράβα, Τὰ κουδαρίτικα τῆς Σιάτιστας, «Λαογραφία» 12 (1938-48) 432.

5. Πληροφορία τῆς συναδέλφου κ. Ε. Παπαδόπουλου.

6. BER 1, σ. 576.

7. Ὁ.π.

8. Ὁ.π.

9. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 89.

10. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, Σόφια 1966, σ. 316.

11. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 89.

12. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 278.

ζούτσα

Στή Χρυσή Καστοριάς ζούτσα λένε «τὸ κατακάθι τῶν ὑγρῶν ζούτσα τοῦ λαδῆοῦ»¹. ή ἵδια λέξη χρησιμοποιεῖται στὴν Ἡπειρο μὲ τὴ σημασία «τὸ κατακάθι ποὺ μένει στὸ καζάνι, ὕστερα ἀπὸ τὸ λυώσιμο τοῦ βουτύρου (χωριὰ Μετσόβου): ἡ ζούτσα τρώγεται καλύτερα μὲ αὐγά»².

‘Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀλβαν. *zucē-a=llum* «deput (d’huile), marc de café»³.

ζέλκα

‘Η λ. ζέλκα ἀπαντᾶ στὸ Λαγκαδὰ Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «χελώνα»⁴.

‘Η λ. παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. διαλ. *želka* «χελώνα»⁵.

ζούρ'

‘Η λεξη ζούρ' ἀπαντᾶ στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «ζέστη: κάν' πουλλή ζούρ σήμιρα»⁶.

‘Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *žur* «κάτι καμμένο»⁷ <*žurjia* «ψήνω, ζεματίζω»>. Απὸ τὸ ζούρ' παράγεται καὶ τὸ ρ. ζονρίζου «καίω ύπερβολικά»⁸.

κασνάκ'

‘Η λέξη κασνάκ' μαρτυρεῖται στὴ Θάσο μὲ τὴ σημασία «ξύλινο περιλαίμιο γιὰ νὰ κρατᾶ τὸ κουδούνι»⁹.

‘Ο Δ. Τομπαϊδης παράγει τὴ λ. κασνάκ' ἀπὸ τὸ κασονάκι > κασοννάκι μὲ ἀποβολὴ τοῦ νόθου *ou*. ‘Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *kasnak* «rim or hoop (of tambourine, sieve) embroideryframe»¹⁰.

κατιρίτσα

Στὴν Αρναία Χαλκιδικῆς κατιρίτσα δονομάζεται δ «σκίουρος καὶ μεταφ.

1. Α. Στεφόπουλος, δ.π., σ. 257.

2. Ε. Μπόγκα, δ.π., τ. Α', 131.

3. V. Kokona, Fjalor shqip-frehgjisht, Tirana 1977, σ. 586.

4. N. Kosmă, δ.π., σ. 337.

5. BER, 1, σ. 533.

6. M. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 40.

7. BER 1, σ. 560.

8. M. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 40.

9. Δ. Τομπαϊδη, δ.π., σ. 55.

10. H. C. Honý - Fahir Iz, δ.π., σ. 187-8.

ό σβέλτος»¹. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *katerica* «*sciurus vulgaris*»², ποὺ δὲν ἔχει βέβαιη ἐτυμολογία.

κλαπιούσιους, κλαπούσιαβούς

Τὸ ἐπίθ. κλαπιούσιους ἀπαντᾶ στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «ὅ ἔχων αὐτιὰ μεγάλα»³: στὴν ἐπαρχία Βοῖου συναντοῦμε τὸ ἐπίθ. κλαπούσιαβούς «αὐτὸς ποὺ ἔχει μεγάλα αὐτιά»⁴.

Τὸ ἐπίθ. κλαπιούσιους προέρχεται ἀπὸ τὸ *klapuš <βουλγ. διαλ. *klapouh* «ἄνθρωπος μὲ μεγάλα καὶ κρεμασμένα αὐτιά»⁵. <*klapam uho* «αὐτὶς» (πβ. καὶ σλοβένικο *klapouh*, *klapoušen*)⁶. Τὸ κλαπούσιαβούς προέρχεται ἢ ἀπὸ τὸ κλαπιούσιους καὶ τὴν κατάλ. -*abios*, σλαβικῆς προέλευσης, ἢ κατευθείαν ἀπὸ τὸ *klapušav.

κράτσ'να

Στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς κράτσ'να λέγεται «ἡ πλατειὰ ἀξίνη»⁷.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *kračna lopata* (<*kračen* «αὐτὸς ποὺ τίθεται σὲ κίνηση μὲ τὰ πόδια, ποδοκίνητος»⁸ καὶ *lopata*⁹ «φτυάρι»). Ἡ διαδικασία τῆς οὐσιαστικοποίησης τοῦ ἐπίθ. *kračen* πρέπει νὰ ἔγινε στὴ βουλγαρική.

λόσκουτους

Ἡ λ. λόσκουτους χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπαρχία Βοῖου μὲ τὴ σημασία «θόρυβος, φασαρία»¹⁰. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβ. *loscutū* «*strepitus*»¹¹, ποὺ τὸ συναντοῦμε καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *loscut* «*bruit*, *vacarme*»¹².

1. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 737.

2. BER 1, σ. 71.

3. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 709.

4. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 114.

5. BER 2, σ. 420.

6. BER 2, σ. 436.

7. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 728.

8. BER 2, σ. 711.

9. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 520.

10. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 141.

11. T. Papahagi, ὁ.π., σ. 749.

12. Ὁ.π.

λιπαντούδ(ι)

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς λιπαντούδ(ι) λέγεται «ἡ ζακετούλα τῶν μικρῶν παιδιῶν, τῶν μωρῶν»¹.

Ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ οὖσ. λιμπαντὲς «χονδρὸ μάλλινο ἀπὸ γρίζο μέχρι τὴ μέση μὲ μανίκια»² (τουρκ. *libade* «short quilted coat»³) καὶ τὴν ὑποκ. κατάλ. -ούδι. ባποπή *b>π* ἵσως ἔγινε στὴν τουρκική⁴.

λούδον

Τὸ ἐπίθ. λούδον χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μόνο στὸ θηλυκὸ καὶ σημαίνει «χαζή: δίπλ λούδον εἶνι»⁵.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀναμφίβολα ἀπὸ τὸ βουλγ. *lud* «τρελός, παλαβός»⁶.

Μπρούσλιανος

Τὸ οὖσ. μπρούσλιανος ἀπαντᾶ στὴν Παλαιοχώρα Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «κισσός»⁷.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *brăsljan*⁸, μὲ τὴν ἴδια σημασία.

νάρκη

Ἡ λέξη νάρκη⁹ ἀπαντᾶ στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «ἡ οἰκονομία, ἡ φειδῶ»¹⁰ καὶ στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «τὸ δίκαιο, πρέπον, μὲ μέτρο»¹¹.

Ο. Ε. Μπόγκας στὸ βιβλίο του «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου» γράφει «νάρκη (ἐπίρ.)=μὲ μέτρο φρ. “δ, τι κάνει δ Κώστας τὸ κάνει μὲ νάρκη” “Μὴ παίρετε τὸν τραχανᾶ σβάρα, καμῆτε λίγο νάρκη, γιατὶ δ χειμώνας εἶναι μπροστά” ἐνάρκει(ν);»¹².

Ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *nark* «price officially fixed»¹³ ποὺ τὸ

1. Ἀχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 177.

2. Δ. Τσιότρα, δ.π., σ. 74.

3. H. C. Honuy - Fahir Iz, δ.π., σ. 222.

4. Ch. Symeonidis, δ.π., σ. 126-130.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

6. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, δ.π., σ. 521.

7. Δ. Τσιότρα, Λαογραφικὰ καὶ Ἰστορικὰ Παλαιοχώρας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς» τεῦχ. 8 (1965) 219.

8. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, δ.π., σ. 78.

9. M. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 78.

10. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 172.

11. E. Μπόγκα, δ.π., τ. B', σ. 159.

12. H. C. Honuy - Fahir Iz, δ.π., σ. 265.

συναντοῦμε καὶ στὴν κουτσοβλαχική ώς *narke* «fixation d'un prix (par commun accord)»¹ καὶ στὴν ἀλβανική ώς *narq* «tassa fissa»².

νιντιζές

Ἡ λ. *νιντιζές* ἀπαντᾶ στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «πήχης»³. ባ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *endaze* «measure; proportion; measure of about 26 in»⁴, περσ. *endāze*, μὲ ἀφομοίωση *e-a-e>e-e-e*, στένωση τῶν ἅτονων *e* σὲ *i* καὶ ἀνάπτυξη *o* στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης⁵. Τὴν τουρκ. λέξη τὴ συναντοῦμε καὶ στὴ βουλγαρική ώς *endaze*, *endeze*, *andezē* «παλιὰ μονάδα μήκους, μικρότερη ἀπὸ τὸν πήχην».

νταρακλί

Στὴν ἐπαρχία Βοΐου συναντοῦμε τὴ λ. *νταρακλί* «γυναικεῖο φόρεμα περασμένης ἐποχῆς, ἀνοιχτὸ μπροστὰ ὄπως ὁ ντουλαμάς, μὲ μακριὰ μανίκια καπακωτὰ στὶς ἄκρες»⁶.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *tarakli* «yol yol nakişli»⁷. ባ ἐναλλαγὴ *t>d* εἶναι συνηθισμένη στὰ τουρκικὰ ἴδιώματα⁸. Εἰδικότερα γιὰ τὴν τροπὴ *t>d* στὴ λ. *tarak* πβ. καὶ τὸ βουλγ. *darak*⁹ <τουρκ. *tarak*.

ντίλμι, ντίλμον

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς ἀπαντᾶ ἡ λ. *ντίλμον* «ἀφοῦ, σὰν: *ντίλμον* φόρισις τὰ κινούρια κι εἰσι ἀχτέν' στονσ»¹⁰. τὴν ἵδια λέξη μὲ τὴ μορφὴ *ντίλμι* τὴ συναντοῦμε στὰ Γρεβενά¹¹, στὸ Γέρμα Κατοριᾶς¹² καὶ ἄλλοι.

Ο B. Καλογερᾶς γράφει γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης: «ἴσως προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. δῆλον μοι (=δῆθεν) *ντίλμον*, μὲ πτώση τῆς καταλήξεως -ον καὶ τροπὴ τοῦ μοι σὲ μον. ባ ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ δίλημμα (ἀμφίβολο,

1. I. Paphagi, δ.π., σ. 850.

2. "O.π.

3. Ἄχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 180.

4. H. C. Honay-Fahir Iz, δ.π., σ. 99.

5. Γ. Χατζιδάκη, MNE, σ. 411.

6. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 176.

7. Türkçe Sözlük, Ankara 1976, σ. 605.

8. Ch. Symeonidis, Lautlehre der türkischen Lehnwörter in neugriechischen Dialekt des Pontos, «Ἀρχεῖον Πόντου» 31 (1971-72) 143.

9. BER 1, σ. 320.

10. B. Καλογερᾶς, δ.π., σ. 245.

11. M. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 81.

12. Χρ. Γεωργίου, δ.π., σ. 144.

ἄν καὶ) παρουσιάζει λιγότερες γλωσσικές δυσκολίες¹. Τὸ ντίλμι προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *değil mi* «δὲν εἰναι ἔτσι;» <*değil* «δχι» καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ μόριο *mi*. Τὸ τουρκικὸ *değil mi* ἀπαντᾶ καὶ στὴ βουλγαρικὴ ώς *delmi* καὶ *dilmi*², στὴν κουτσοβλαχικὴ ώς *dēlme* καὶ *dirmi*³ καὶ στὴν ἀλβανικὴ ώς *dilmī*⁴.

ντιντιν’ κὸ

‘Η λέξη ντιντιν’ κὸ χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «κακὴ συνήθεια»⁵.

‘Η λέξη πιθανότατα προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. *ντιντινίζω<νταντανίζων «συνηθίζω σὲ κάτι»⁶, μὲ ἀφομοίωση *a-a-i>i-i-i* <τουρκ. *dadan-mak* «acquire a taste for; get fond of; visit a place frequently; frequent; make too free use of; abuse»⁷.

ντιρμάν’ διρμάν’

‘Η λ. διρμάν’ ἀπαντᾶ στὴ Θάσο μὲ τὴ σημασία «ὅριο, σύνορο: ἡ τρέλα του δὲν ἔχει διρμάν’»⁸ καὶ στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «ὅριο, τέλος»⁹. Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς ἔχουμε ντιρμάν’ «ἡ σωτηρία»¹⁰, καὶ στὴν ἐπαρχία Βοΐου ντιρμάνα «τρόπος, θεραπεία»¹¹.

‘Ο Δ. Τομπαΐδης συνδέει τὸ διρμάν’ μὲ τὸ τερμόνιον¹². ‘Η λέξη μας παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *derman* «strength, energy, remedy»¹³ <*τερροσ.* *dermnā*. ‘Η σημασιολογικὴ ἐξέλιξη «θεραπεία» —«σωτηρία»—«σύνορο, τέλος» μᾶς πείθει ὅτι σωστὰ ὁ Ν. Ἀνδριώτης παράγει τὸ σώνω «τελειώνω» ἀπὸ τὸ σώζω¹⁴ καὶ πώς δὲν ἔχει δίκιο ὁ Μ. Φιλήντας ποὺ τὸ συνδέει μὲ τὸ ἰσώνω καὶ λέει «Καὶ τὸ μέσο: σώθηκε= τελείωσε, σώνεται=τελειώνει εἰναι τὸ ἴδιο.

1. Β. Καλογερᾶ, δ.π., σ. 245.

2. BER 1, σ. 337.

3. I. Paphagi, δ.π., σ. 465.

4. *Ο.π.

5. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 176.

6. Τὴ λέξη κατέγραψα στὴν Πεντάπολη Σερρών.

7. H. C. Honuy-Fahir Iz, δ.π., σ. 71.

8. Δ. Τομπαΐδη, δ.π., σ. 65.

9. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

10. Αχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 180.

11. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 176.

12. Δ. Τομπαΐδη, δ.π., σ. 65.

13. H. C. Honuy-Fahir Iz, δ.π., 99.

14. N. Ανδριώτη, ‘Ετυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 357.

Δηλ. *iσώθηκε* (μὲ τὸ ծσο χρειαζότανε, καὶ λοιπὸν) τελείωσε»¹.

Τὸ τουρκικὸ *derman* τὸ συναντοῦμε στὴν ἀλβανικὴ ώς *derman* «remède»², στὴν κουτσοβλαχικὴ ώς *dirmâne* «remède; sacrifice»³ καὶ στὴ βουλγαρικὴ ώς *dérman* καὶ *dermân* «εἱρήνη, ήρεμία, 2) σωματικὴ δύναμη, 3) ἐνέργεια, 4) ἐλπίδα, 5) μέσο, τρόπος»⁴.

οὐρλούκ

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς ἡ λ. οὐρλούκ⁵ χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «γούρι». Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *uğurluk/*ugur* «good luck, good omen»⁶ + κατάλ. *-luk*.

πιστὸν

Ἡ λ. *πιστὸν* ἀπαντᾶ στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «τοῖς μετριητοῖς, τὰ χρήματα μπροστά»⁷.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *peşin* «paid in advance, ready (money); in advance»⁸.

πτάν

Στὸ «Γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν» τοῦ Μ. Παπαϊωάννου ύπάρχει τὸ λῆμμα «πτάν τού, χοντρικῶς; τὰ σταφύλια τὰ πούλτσα τοὺ πτάν»⁹.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ *τουπτάν* «ὅλα μαζί, συνολικῶς»¹⁰ τουρκ. *toplant* «wholesale, in the mass»¹¹. Εἶναι φανερὸ πώς ἡ πρώτη συλλαβὴ τῆς λ. *τουπτάν* ταυτίστηκε ἀπὸ παρανόηση μὲ τὸ ἄρθρο *τού* (<τό). Ὁ Μ. Φιλήντας ἀναφέρει περιπτώσεις ἀποβολῆς τῆς πρώτης συλλαβῆς, γιατὶ λαθεμένα τὴ θεώρησαν ώς ἄρθρο, π.β. *τοξάτο>τὸ ξάτο>ξάτο* κ.ἄ.¹². Στὴν περίπτωσή μας, ἡ ἐπιρρηματικὴ φύση τῆς λέξης εύνοεῖ, δπως φαίνεται στὴν ἰδιωματικὴ φράση ποὺ παραθέτει δ συγγραφέας, τὴ διατήρηση τῆς συλλαβῆς, ἡ δποία δμως στὴ συνείδηση τῶν ντόπιων λειτουργεῖ καθαρὰ ώς ἄρθρο.

1. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογραφία, δ.π., σ. 2, 50.

2. V. Kokona, Fjalor Shqip-Frengjisht, Tirana 1977, σ. 84.

3. I. Papahagi, δ.π., σ. 476.

4. BER 1, σ. 345.

5. Ἀχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 182.

6. H. C. Honay-Fahir Iz, δ.π., σ. 376.

7. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 197.

8. H. C. Honay-Fahir Iz, δ.π., σ. 287.

9. M. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 108.

10. Σ. Σβαρνόπουλος, δ.π., σ. 88.

11. H. C. Honay-Fahir Iz, δ.π., σ. 370.

12. M. Φιλήντα, δ.π., τ. Γ', σ. 204.

ράμκις

Ράμκις λένε στήν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς «τὰ ἔγχα δύπου ἐτοποθέτουν τὰ ράμματα τοῦ καπνοῦ γιὰ ἥλιασμα»¹.

‘Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *ramka* «πλαίσιο, κάσα»².

σέδρα

‘Η λ. *σέδρα* ἀπαντᾶ στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς μὲ τὴ σημασία «ἄμιλλα»³.

‘Ο Ε. Μπόγκας στὸ βιβλίο του «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου» γράφει «σέδρα» ἡ φαγομάρα “ἔχουν σέδρα” τρώγονται (Ζαγ. Θ. Π.). Ἀπὸ τὸ “βρίσκονται σὲ ἔριδα” Σέντρα κατὰ Ἀραβ. Στὴ Βούρμπιανη *σέδρα*, μὲ τὴ σημασία, ὅρεξη, διάθεση “ἔχω σέδρα γιὰ τὸ σπίτι”»⁴.

‘Η λέξη *σέδρα* προέρχεται ἀπὸ τὸ *sedra*, ἔναρθρο τύπο τοῦ ἀλβαν. *sëder* «amour propre, orgueil. 2) émulation»⁵.

σπέικονς

Στήν ἐπαρχία Βοΐου τὸ ἐπίθ. *σπέικονς* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «γρήγορος»⁶. ‘Η λέξη πιθανότατα συνδέεται μὲ τὸ ἀλβ. *shpejtë* «γρήγορος»⁷.

φόστρον

‘Η λ. *φόστρον* χρησιμοποιεῖται στὴ Χρυσὴ Καστοριᾶς μὲ τὴ σημασία «τὸ μωρὸ στήν κούνια, τὸ βρέφος»⁸.

‘Η λέξη ἀνάγεται στὸ ἀλβ. *foshnje* «τὸ βρέφος, τὸ μωρό, τὸ νήπιο, τὸ παιδί τὸ νεογέννητο, τὸ βυζανιάρικο»⁹.

1. Δ. Τσιότρα, ὄ.π., σ. 281.

2. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικὸν, ὄ.π., σ. 1157.

3. Α. Στεφόπουλον, ὄ.π., σ. 276.

4. Ε. Μπόγκα, ὄ.π., σ. 341.

5. Β. Κοκονά, ὄ.π., σ. 464.

6. Φ. Παπανικολάου, ὄ.π., σ. 226.

7. Ν. Γκίνη, ὄ.π., σ. 404.

8. Α. Στεφόπουλον, ὄ.π., σ. 285.

9. Ν. Γκίνη, ὄ.π., σ. 127.

χαστρέτ' κονς

'Η λ. χαστρέτ' κονς ἀπαντᾶ στὴ Δ. Μακεδονία μὲ τὴ σημασία «ἄνθρωπος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ φάει κάτι ποὺ τὸ νοσταλγεῖ καὶ ὅταν τὸ βρεῖ πέφτει μὲ τὰ μούτρα στὸ φαιν»¹.

'Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *hasrer* «longing for sig not yet gained; longing for a person or place»². Γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τ ἀνάμεσα στὸ σ καὶ τὸ ὑγρὸ ρ πβ. *kisrak* > κιστρόκ', *maşrapa* > μαστραπὰ κ.ἄ.³.

'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΖΙΤΖΙΛΗΣ

SUMMARY

Christos Tzitzilis, Etymology of Macedonian words II.

The author deals with the etymology of fifty dialect-words, which are registered in Macedonia. Some of them are of greek origin, and some are of turkish, slavic and albanian origin.

1. Γ. Εὐαγγελόπουλος, δ.π., σ. 172.

2. H. C. Hony-Fahir Iz, δ.π., σ. 177.

3. Ch. Symeonidis, δ.π., σ. 161.